

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ННІ філології та журналістики
Кафедра новітньої української літератури та соціальних
комунікацій

Вітражі

**Збірник матеріалів викладацько-студентських наукових
семінарів**

ЖИТОМИР – 2013

УДК 82 – 193.3(093)»19»

ББК 83

Рекомендовано до друку кафедрою новітньої української літератури та соціальних комунікацій ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 10.01.2013 р.)

Рецензенти:

А.С. Близнюк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри редагування та основ журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка;

В.В. Халін – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка;

О.М. Шуневич – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання навчальних предметів Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Вітражі: Збірник матеріалів викладацько-студентських наукових семінарів / Упор. В.І. Башманівський. – Випуск 4. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2013. – 186 с.

УДК 82. – 193.3(093)»19»

ББК 83

У збірнику запропоновано матеріали викладацько-студентських наукових семінарів, присвячених творчості українських письменників.

Для студентів філологічних спеціальностей, учителів-словесників, а також тих, кого цікавить література XIX – XX століття.

© В.І. Башманівський, 2013

Вибили [2, с. 87].

Отже, страх самотності народжується там, де є думка про смерть, розуміння власної кінченості, обмеженості в часі. Це констатація нульової ситуації. Те, що було – вже не існує, що буде – ще не існує.

Література:

1. Білоус П. Мінус 55 : автотранстекст / Петро Білоус. – Житомир, 2008. – 134 [1] с.
2. Білоус П. Таємна сторожа : поезія / Петро Білоус. – Житомир : Рута, 2010. – 175 с.
3. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах : [монографія] / [Віталій Табачковський та ін.]. – К. : Наук. думка, 2004. – 243, [3] с.
4. Мовчан М. М. Самотність як феномен буття особистості : монографія / М. М. Мовчан. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – 264, [1] с.
5. Хамітов Н. Самотність у людському бутті. Досвід мета-антропології. – К. : Гранослов, 2000. – 251 с.

В.І. Пустохіна,
асистент

Культурологічні аспекти викладання літератури в школі

Серед традиційних шкільних предметів, що впливають на формування свідомості учнів, їх «вживання» в культуру особливе значення займає мистецтво слова. Воно наряду з іншими мистецтвами в концентрованому вигляді віддзеркалює духовне життя людства, стає найсильнішим засобом виховання «людини культури».

Сучасна концепція літературної освіти повинна опиратись на ті досягнення методичної науки, які пов'язані з питаннями вивчення взаємозв'язків рідної й зарубіжної літератур. У різних аспектах ці проблеми ставились і розроблялись у дослідженнях М. Абдувалієвої, С. Бірюкової, А. Градовського, Ж. Клименко, Д. Клумбіте, А. Лосева, К. Мальцевої, І. Майорової, М. Муслинової, А. Немсадзе, А. Рижоволової, Л. Мірошніченко, Д. Шеймана та ін.

У сучасному розумінні філології закладено глибокий культурологічний зміст, а в світлі робіт М. Бахтіна її розглядають як

філософську антропологію, а її тексти як тексти-монади, що віддзеркалюють і втягують в себе безліч існуючих і можливих текстів, всю культуру в її буттєвому змісті [1, с. 32].

Художній твір у шкільному курсі української літератури потрібно вивчати в контексті всесвітнього літературного процесу, щоб глибше зрозуміти роль, місце і значення рідної української літератури, шляхи її подальшого розвитку в системі «національна література і світовий літературний процес». У сучасному світі стійкі, складні й багатопланові контакти між різними мовними спільнотами постали умовою не тільки успіху, але й самого існування цивілізації. Компоненти даного розвитку містяться, зокрема, в концепціях школи діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер, Т. Іванова, В. Литовський, Л. Месеняшина та ін.).

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти, затвердженому постановою № 1392 Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року, в «Літературному компоненті» визначено три основні лінії: аксіологічна, літературознавча, культурологічна. Отже, крім вивчення художніх текстів в історико-літературному контексті та застосування на уроках літературознавчих понять, Державний стандарт націлює словесників на викладання літератури з урахуванням розвитку культури. Культурологічна лінія передбачає такий зміст освіти: «Художня література в контексті національної та світової культури, її взаємопов'язаність з релігією, філософією, естетикою, літературною критикою, різними видами мистецтв. Відображення характеру народу в національній літературі та культурі. Традиції і новаторство в літературі та культурі. Діалог культур, його вплив на літературний процес. Зв'язок літературних напрямів та течій з естетичним пошуком митців інших видів мистецтв» [2, с. 20]. Відповідно до цього визначаються державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів: «Розуміння значення літератури та культури для духовного розвитку людства; про основні етапи розвитку культури, спільні закономірності розвитку різних видів мистецтв та сучасні тенденції в національній та світовій культурі» [2, с. 23].

Питання про необхідність розробки методики культурологічного аналізу, специфічного для літератури як предмету, ставило багато науковців в Україні. Доктор філологічних наук О. М. Ніколенко і кандидат педагогічних наук О. М. Куцевол у статті «Культурологічний аналіз» визначають такі культурологічні засади, необхідні під час вивчення художнього твору:

- знання етапів (періодів) історії світової культури, їх своєрідності та значення для духовного розвитку людства;
- врахування зв'язків філософії з видами мистецтва, зокрема й літературою;
- з'ясування значення міфології для розвитку літератури й мистецтва, ролі міфологізму у творчості митців;
- розкриття впливу релігійних традицій на літературу;
- визначення типу художньої свідомості та її відображення у творах певних епох;
- вивчення діалогу культур, його впливу на літературний процес та мистецтво;
- розуміння специфіки видів мистецтв та взаємозв'язків між ними;
- дослідження зв'язків літературних напрямів, течій, стилів з естетичними пошуками в інших видах мистецтв;
- розуміння національної специфіки культур різних країн та їх відображення в художніх творах;
- розкриття значення окремих митців в історії культури, їх роль в культурному поступі країни та людства [4, с. 33].

Під час вивчення творів української літератури учні набувають не лише літературознавчі знання, а й народознавчі, історичні, філософські, мистецтвознавчі та ін. Усі ці відомості в навчальному процесі стають «точками зімкнення» літератури з суміжними предметами, чим зумовлюється наявність між ними глибоких і всебічних зв'язків.

Проблему взаємозв'язку літератури і культури також розглядав В. А. Доманський. У своїй праці «Литература и культура: Культурологический подход к изучению словесности в школе» він описує такі ідеї культурологічного підходу до вивчення літератури в школі:

- розгляд тексту як тексту культури зі своєю «біографією», життям у «великому часі», своїми кодами, знаками, символами, образами, архетипами, мотивами;
- відображення кожним конкретним текстом певного типу свідомості, духовного, соціально-психологічного клімату своєї епохи і вічних проблем життя;
- втілення в шкільне літературознавство культурологічної інтерпретації, тобто тлумачення художнього тексту як культурного космосу;
- ознайомлення з моделями світу й образу людини в різноманітних типах художньої свідомості, яка є

найважливішим елементом літературної освіти школярів [5, с. 40].

Установлення тісних контактів між предметами гуманітарного циклу дає змогу виконати більший обсяг роботи протягом уроку, опрацювати об'ємний навчальний матеріал, провести більше практичних вправ; глибше, конкретніше розкрити всі питання теми, що вивчається; оновити, уточнити раніше засвоєний учнями матеріал; застосувати різноманітні методичні прийоми; пожвавити урок, активізувати мислення й увагу школярів; створити проблемні ситуації, які змушують учнів думати, зіставляти, шукати, чим стимулюють розвиток пізнавальних інтересів, сприяють формуванню якостей мислення, необхідних як для набуття нових знань, так і для практичної діяльності. Завдяки цьому учні часом засвоюють такі знання теоретичного і прикладного характеру, одержання яких засобами одного предмета не є можливим.

У процесі викладання української літератури значно зростає роль фонових знань, без яких іноді просто неможливо зрозуміти зміст художнього твору, своєрідності психології світосприйняття автора і його героїв, історичні та етнокультурні реалії епохи в цілому.

Фонові знання – це наукові систематичні знання, що мають інформаційно-культурний характер, не завжди прямо пов'язані з художнім текстом, проте без них його розуміння неможливе; це знання, які з тих чи інших причин не можна почерпнути з художнього тексту, але які в прихованому для читача вигляді в ньому містяться [3, с. 14]. Такі знання допоможуть учням правильно сприйняти художній твір, дадуть ключі до розшифрування незрозумілих понять і проблем, розширять кругозір юного читача.

Через сприйняття літератури учень засвоює параметри своєї культурної ідентичності і – разом з усвідомленням органічної єдності рідної літератури із загальним світовим процесом – розуміння не тільки своєї етнокультурної особливості, а й суспільної. Ось чому діалог культур, діалог літератур мають стати одним із основних принципів літературної освіти. Беручи за основу психолого-педагогічні дослідження С. Рубінштейна, Б. Ананьєва, Н. Менчинської, Г. Щукіної, можна виділити умови й критерії ефективного засвоєння художніх творів зарубіжної літератури:

- а) принцип діалогу культур у всій системі літературної освіти;
- б) введення необхідних теоретичних понять методологічного й естетичного характеру;
- в) спонукання читачів до самостійного розмірковування за допомогою спеціальних проблемних запитань і ситуацій;

г) використання завдань міжпредметного характеру.

Таким чином, учні крізь явища, художні образи рідної культури пізнають світ літературних творів інших народів, порівнюючи, співставляючи його з реаліями духовного життя свого народу.

Література:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979. – С. 285.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Мови і літератури» // Дивослово. – 2011. – № 2. – С. 20-28.
3. Доманский В.А. Литература и культура: Культурологический подход к изучению словесности в школе. Учебное пособие. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 368 с.
4. Ніколенко О.М., Куцевол О.М. Культурологічний аналіз // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України – № 6. – 2006. – С. 33.
5. Сафарян С. І. Фонові знання як засіб поглибленого вивчення художнього твору в шкільному курсі зарубіжної літератури: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02. – Івано-Франківськ, 2003. – 206 с.

А.В. Рускевич, асистент

Філософія існування як теоретичне обґрунтування естетики потворного

Феноменологічний час культури виявляє себе практичною проблемою лише там, де культура стає свідомою справою історії, оскільки в культуру не можна ввійти поодинці. Поодинці культура не розкривається людині як його власний простір. Оскільки сучасна історія позбавлена свого творчого суб'єкта, то й феноменологічний час постає позбавленим історичності. У русі феноменологічних форм часу не може не виникнути заперечення самої логіки. Закономірно, що екзистенціалізм протистояв логіці. Це була форма повстання проти часу, яка приречена на те, щоб повстати проти логіки історії й